

СТАНОВИЩЕ

от проф. дин Манчо Веков – Институт за исторически изследвания, член на Научно жури, назначено със Заповед № РД -38-429/16.07.2024 г. на Ректора на СУ “Св. Кл. Охридски” по конкурс за заемане на академична длъжност " доцент " по професионално направление 2.2. История и археология (Архивистика и документалистика), обявен в ДВ бр. 55 от 28.06.2024 г.

Единствен явил се кандидат за заемане на академична длъжност „доцент“ е гл. ас. д-р Ралица Тодорова. Представени са всички необходими документи и материали, в административно отношение всичко и според изискванията.

Кандидатката д-р Ралица Тодорова участва в конкурса с монографията “Съхраняването на архива на Държавна сигурност като източник за микроисторията и „блатото на комунизма“, ISBN:978-619-7582-37-6, София, 2024 г. и 14 публикации, излезли в периода 2010 – 2024 г.

Количеството на представената от Ралица Тодорова научна продукция, включена в списъка на публикациите за участие в конкурса напълно отговаря на изискването за заемане на академичната длъжност „доцент“.

Монографията съдържа увод, три глави, заключение и библиография. В увода се посочва, че интереса към българските архиви е обусловен от значението им за изследване на българската история – т.е. те са основен градивен материал при историческите изследвания. След прехода от 1989 г., поради цялостната смяна на държавното устройство и общественият ред, се появява и ново отношение към архивите, обусловено от както посочва авторката „опитите за преосмисляне и дори пренаписване на историята от гледна точка на новите либерални демократични ценности в противовес на дотогавашната тоталитарна парадигма. Новите политически реалности диктуват необходимостта от по-широк обществен дебат..“ Но този обществен дебат не може да се проведе без да се познава близкото минало.

Р. Тодорова се фокусира върху съдбата на документите, свързани с бившата Държавна сигурност, като прави кратък обзор на част от разработките по тази тема до момента. Тя отбелязва като преломен момент в развитие на архивното дело след 1989 г. излезлия през 2006 г. Закон за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия - (ЗДРДОПБГДСРСБНА) в следствие от което се създава Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на

български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия и на нейната администрация. В следствие от това започва системното проучване на архивите от епохата на НРБ. В тази връзка авторката обръща внимание и върху физическото състояние на документите от времето на тоталитарният период, материална база на архивохранилищата, институционална уредба, логистика, дори финансово обезпечаване. По този начин тя дава една ясна картина за отношението на властта към документите.

Важен белег на изследването е, че „няма за цел да поставя оценки на тогавашния режим, както и да търси под някаква форма морална отговорност и справедливост“.

В първата глава - **Съхраняването на архива на Държавна сигурност. В търсене на подходящо архивохранилище** е разгледана историята на архивите на ДС както преди, така и след промените. Представени са спецификите на съхранението на тези документи, както и най-важните нормативни актове по този въпрос; изграждането на сгради за архивохранилища и условията за тяхното физическо запазване там – температура на въздуха, осветление, хигиена и други специфики на сградния и материален фонд. Обърнато е внимание и на еволюцията в организацията и достъпа до архива на ДС след 10 ноември 1989 г., както и е разгледано унищожаването на фондовете след промените, авторката се е спряла и на последвалото създаване през 2006 г. на Закон за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия в следствие от което е и създаден Централизиран архив на документите на комунистическата Държавна сигурност.

Втората глава - **Държавна сигурност срещу един дисидент по неволя** – Р. Тодорова се опитва чрез малките случаи – т.е. проследяване историята на конкретна личност (микроисторията) да представи глобалните тенденции. В случая е представена биографията на Георги Христов Георгиев – от детските години и семейството, през училищната среда и постъпването му в университета – там заради връзките му с чужденци и предполагаемо желание да напусне нелегално страната, той попада в полезрението на ДС, срещу него е образувано ДОП (дело за оперативна проверка). Чрез документите от неговото дело от архива на ДС, са разгледани начертаните цели на службите за наблюдение и предотвратяване напускане на страната от Г. Георгиев. Представени са подробно агентурните сведения на различни агенти за самия Георгиев, но и за черновата на книгата, която той пише „В блатото на комунизма“ и как от службите се интересуват от този текст. От представените архивни източници разбираме какъв тип информация е събирана за Георгиев и вероятно за другите наблюдавани. Чрез документите е проследена историята на обвинението, съда и присъдата над Георгиев. Проучени са

и документите отразяващи наблюдението над Георгиев след излизането му от затвора. Основно са използвани документи от АКРДОПБГДСРСБНА.

В трета глава - **Щази срещу обекта „Писар“**. Поглед през **изкривеното огледало на социалистическата действителност** се разглежда функцията и организационната структура на източногерманските тайни служби - Щази. разгледани са отделите и подотделите. анализиран е броят на сътрудниците на Щази. Като пример за действието на тайната полиция е представен случаят „Радулович“, като това проучване се гради на документи от издание, което има за цел да представи и популяризира архивното наследство от тоталитарния период.

В тези две глави, чрез документите за съдбата на двама души (т.е. по метода на микроисторията) се представя действието на тайните служби в тоталитарните режими. Така се доказва, че архивите на тайната полиция в НРБ и ГДР са важен и основен източник на информация за тайните служби отпреди 1989.

В заключението Р. Тодорова прави извода, че за разбирането на значението на тайните служби в тоталитарните общества, голямо значение имат архивите. Поради това, в настоящето тяхното съхранение и популяризиране е улеснено от създаване на Комисия по досиетата, научни разработки по темата, законови промени, даващи правото на достъп и т.н. Авторката заключава, че наличната в архивите информация е с много висока стойност за изследване историята на НРБ. Този ценен архивен ресурс трябва да бъде съхранен и да се осигури достъп на обществото до него.

В последната част на монографията (Библиография) са представени ползваните документи от следните архивохранилища: АКРДОПБГДСРСБНА (Архив на комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия) и Централен държавен архив (ЦДА).

Авторката е работила основно със следните закони: Закон за Националния архивен фонд; Закон за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия и др. Използвани са и сериозно количество научни изследвания, свързани с проблеми на архивите, политическото, обществено и културно развитие на България в периода 1944 - 1989 г.

Монографията е следствие от дългогодишният труд на Ралица Тодорова върху проблеми, свързани с архивите от времето на НРБ. Това е и темата, преобладаваща в нейните разработки през годините, което и закономерно води до издаването на монографията. В нейната научна продукция се наблюдават следните насоки, представени в статии и студии: 1. архивите като извор на информация за дисидентите - Властта срещу един дисидент по неволя (70 - 80-те години на ХХ в.); В блатото на комунизма - тъмното минало на светлото бъдеще; Влиянието на "западната музика" върху българската младеж през 70-те и 80-те години на ХХ в. в документите на ДС; Документационно направление в работата на българското външно разузнаване (1962 - 1989 г.); 2. друга тема е спецификата на архивните документи за полярните експедиции през годините на НРБ; 3. – поредното направление - документи за запазване на културно-историческото ни наследство и институциите, свързани с това (НБКМ и специалност Архивистика към СУ). Статии по този въпрос са: За Шуменския филиал на Народната библиотека в София и турските старини в България (1947-1950); Документи за историята на град Троян, съхранявани в Български исторически архив при Националната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" ; Приносът на проф. Тодор Боров за развитието на специалност „Архивистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“ и др.

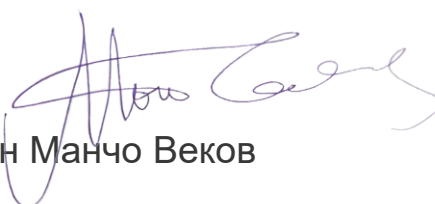
От справка за оригиналните научни приноси се разбира, че авторката в своята монография въвежда в научно обръщение множество неизвестни до момента документи от служебния архив на Министерство на вътрешните работи, съхранявани в Централизирания архив на Комисията по досиетата (АКРДОПБГДСРСБНА). Друг изведен принос е, че чрез документи подробно се осветлява дейността на един неизвестен български младеж в сблъсъка му с тайните служби и аналогичен случай в ГДР.

Дълги години Р. Тодорова работи по проблема за физическия и отдалечен достъп до исторически архиви, също и разглежда и съвсем практическите аспекти на достъпа до архивите.

Ралица Тодорова е ръководител и член в научни проекти, свързани с архивни проблеми и проучвания; ангажирана е и като консултант на екипа за изготвяне и внедряване на Стратегия за дигитализиране на Учрежденския архив на СУ; работата и като архивист в НА на БАН; Български исторически архив, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“; катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини“, Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“ със сигурност е помогнал на Ралица Тодорова да придобие компетенции не само по теоретичните въпроси на архивознанието но и практически познания в тази област.

В заключение: Научната работа на Р. Тодорова е приносна и задълбочена. Обществото има нужда от такъв тип изследвания – т.е. разработките са с актуална тематика. Научната продукция на Р. Тодорова отговаря на необходимите изисквания за избор на академичната длъжност „доцент“. Поради тази причина, като член на Научното жури категорично ще гласувам за избора на гл. ас. д-р Р. Тодорова на академичната длъжност „доцент“.

30.09.2024 г.
гр. София

Проф. дин Манчо Веков